

Šiame numeryje:

Savaimingas, bet kolegiškas žmogus. Antanas ir Anastazija Tamošaičiai tautodailės kelyje. Mane tebešildo Graikijos saulė. Pašnekesys su dangum ir žeme: Jurgio Blekaičio poezijos knyga. Jurgio Blekaičio eilėraščiai. Jaunatviško bruzdėjimo veteranui Antanui Rimydzuiui 75 metai. Dėmesys kompozitoriui Br. Kutavičiui ir jo „Džiūkiškos variacijos“ amerikiečių spaudoje.

Kertinė Parasė

Savaimingas, bet kolegiškas žmogus

Vėlykio laikotarpio Mišių tekstuose jūsų mintis greičiau užkliūva, koks buvo gyvenimas pirmųjų krikščionių, tuoj pat išgyvenus Kristaus prisikėlimą. Ši prisikėlimą jie išgyveno ne vien kaip asmeninį Jėzaus įvykį, bet kaip įvykį, giliai paliečiantį ir juos pačius. Apaštalų darbų knygoje skaitome, kad pirmieji tikintieji buvo vieningos sielos ir širdies. „Ką kas turėjo, nė vienas nevardino savo nuosavybės, bet jiems visa buvo bendra“. Kas turėjo turto, davė apaštalams, kad būtų dalinama tam, kam reikėjo. „Taipogi jų tarpe nebuvo vargšų“ (Apd. 4, 32 — 35).

Skaitant šiuos žodžius, daug kam į galvą ateis mūsų laikų socialinės problemos. Kils klausimas, ar ne geras dalykas yra komunizmas, jei pirmieji krikščionys jį praktikavo. Kai kas mano, kad komunizmas būtų visai gera visuomeninė santvarka, jeigu ji nepersekiotų tikėjimo ir nevaržytų žmonių laisvės. Tai yra klausimai, kurie galės užklupti ir šių mišių dalyvį.

Kaip mes į šią problemą turime žiūrėti? Kodėl Bažnyčia savo ilgoje istorijoje nepasuko komunistinio tvarkymosi keliu? Norėdami rasti į tai atsakymą, visų pirma padarykime gilesnę šio teksto analizę, o paskui pažūrėkime į kai kuriuos naujo popiežiaus Jono Pauliaus II pasisakymus jo išėjusioje pirmojoje enciklikoje.

Visų pirma tiek pirminiame „komunizme“, tiek vienuoliniame gyvenime svorio centras krinta ne ant to, kad žmogus būtų beturis, bet ant to, kad jis sugebėtų duoti. Ne vargšas yra krikščionio idealas, bet duodantis žmogus. Tai liudija ir šiame skaityme esantis sakiny: „Jų tarpe nebuvo vargšų“. Ir vienuolis yra vertingas ne dėl to, kad jis nieko neturi, bet dėl to, kad jis sugeba viską atiduoti, ką jis ga-

lėtų turėti, bendram labui. Taip mes turime suprasti ir šį Mišių skaitymą.

Dabar pažūrėkime, ką įdomaus mes šiuo reikalu galime rasti naujo popiežiaus pirmojoje enciklikoje. Joje ypač dvi mintys yra vertos dėmesio: čia mums rūpimu klausimu. Visų pirma didelis pabrėžimas kiekvieno atskiro žmogaus vertės, ir antra, išryškinimas kolegiškos dvasios, kurią popiežius nori plėsti visuose Bažnyčios gyvenimo sluoksniuose. (Nukelta į 2 psl.)

Mažlietuvių tautiniai drabužiai (iš knygos „Lithuanian National Costume“).

TAMOŠAIČIAI TAUTODAILĖS KELYJE

VINCAS MACIŪNAS

Sklandau Lietuvių tautodailės instituto 1979 metams besibaigiant išleistą Antano ir Anastazijos Tamošaičių knygą „Lithuanian National Costume“ ir džiaugiuos: kaip dailiai ji išspausdinta! Ypač patraukia dėmesį gausios ir puikios iliustracijos (jų tarpe daug spalvotų), darytos modernioje J.B. Danaičio spaustuvelyje, kurią apžiūrėti turėjau maloniai proga, pėnai lankydami Toronto. Tuoj pat betgi šauna ir kita mintis: kiek darbo turėjo būti įdėta autorių į stambų (daugiau kaip pustrčio šimto didelio formato puslapių) ir taip kruopščiai parengtą veikalą; ir dargi užsienyje, kur taip stingame reikalingos literatūros, o ypač autentiškos etnografinės medžiagos. Turime tačiau prisiminti, kad lietuvių tautinių drabužių tyrinėjimas ir taip pat jų propagavimas Tamošaičiams buvo ir tebėra vienas iš pagrindinių jų gyvenimo uždavinių. Tad žvilgtelkime į anuos senesnius laikus, kurių poveikį subrendo Tamošaičių pažiūros į tautodailę ir pati jų darbo linkmė.

Itin svarbus mūsų kultūros istorijos laikotarpis buvo XX amžiaus pradžia. „Aušros“, „Varpo“ ir kitų patriotinių leidinių pažadinta, ilgametės kovos dėl spaudos laisvės užgrūdinta, susipratęs šviesuomenės prisiauginusi, 1905 m. Vilniaus Didžiojo seimo, kurin suplaukė apie 2000 dalyvių (nėgirdėtas neregėtas dalykas svetimųjų pavergoje Lietuvoje!), politiškai subrandinta tauta rengėsi savarankiskam valstybiniam gyvenimui. Jei pirmiau aidėjo Kudirkos raginimas

„Kelkite, kelkite, kelkite!“, tai dabar suskambo naujas Maironio dainos šūkis: „Į darbą, broliai, vyrs į vyrą!“ O to darbo visose tautos gyvenimo srityse buvo tiek ir tiek, nes daug kur buvo atsilikta nuo kitų, kultūriniam darbui palankesnes istorines sąlygas turėjusių tautų.

Guodėsi Vaidzantas, 1913 m. kalbėdamas Taline naujojo estų teatro atidarymo proga: „Jūs ir mūsų vienodas padėjimas, vienodos politikos sąlygos, kuriomis turime dirbti, keldami savotišką savo tautų kultūrą. Visi mes smarkiai pasivėlavome toje kultūrinės keliuonėje. Dažnai net rankos lėpsta, dažnai imi nusiminti, atsiminus, begu tik pasiseks pavyti kitos tautos. [...] Mažosios tautelės, atstumtos nuo plataus politinio gyvenimo, [...] palieka nusigręžti į kitą pusę, kur kas garbingesnė: i tebėra vienas iš pagrindinių jų gyvenimo uždavinių. Tad žvilgtelkime į anuos senesnius laikus, kurių poveikį subrendo Tamošaičių pažiūros į tautodailę ir pati jų darbo linkmė.“

Tą pačią mintį karštai skelbė S. Čiurlionienė: „Garbė tiems, kurie su tokiu atsidavimu mokėjo tamauti liaudies žvieto idėjai, bet giliai įsitikinusi esu, kad joks visuomenės darbas neišgelbės mūsų nuo ištautėjimo ir pražūties, jeigu nepasirūpinsime pasigaminant savo kultūrą, jeigu nemokėsime rasti savo žodžio, jeigu neiškosime patys savyje gilių gyvasties šaltinių. Tie šaltiniai turėtų apsieikti mūsų etikoje, moksle ir dailėje ir tuomet gaivintų mūsų dvasią ir būtų mūsų tikro kilimo parama. [...] Užmirštame tai, kad politiškai ir ekonomiškai galima tautą pavergti, bet jeigu ji daboja savo turtus ir juos brangina tikrai, tai joks galiūnas neištautins ir nesunaikina jos“ (S. Čiurlionienė — Kymantaitė, „Lietuvoje“, 1910 p. 37-38).

Entuziastingai šaukė J.A. Herbauskas: „Neišdžiūvo ir niekad neišdžiūtas tas tautybės šaltinis, iš kurio yra pasemtos Lietuvos dainos, mitai, legendos... Taigi semkim iš to gyvo šaltinio visas mūsų meniškas spėkas ir tvėrkim dar gražesnę, dar galingesnę Jaunos Lietuvos Legendą“ („Vilniaus žinios“, 1908, nr. 21).

Viena iš pagrindinių tautinės kultūros versmų turėjo būti tautodailė. Įtikinėjo Čiurlionienė: „...kas tai yra mūsų dainos dėl mūsų? [...] Tenai išreikšta tautos siela ir jos gaminimas (dabar pasakytume: kūryba), tenai pirmą kartą keliais turėtų žengti naujoji poezija“ („Lietuvoje“, p. 33). Kitoje vietoje Čiurlionienė aukština aukštino L. Rėzos dainų rinkinį: „...tai anga į tikrąją Lietuvos poeziją, tai gyvų — gyviausias šaltinis, kuriame gali nusiplauti svetimtautiškas dulkes, skolinus mokslus, kaip poeziją rašyti; tai šaltinis, ant kurios kranto pasilenkus ir praregėjus, kaip ją skaisčiose bangose bjauriai atspindi mūsų šiandieninės poezijos veidas, apvilktas lyg kokia kauke — gėda apima... Štai kaip Lietuvoje dainuotai Pasimokykime!“ (S. Čiurlionienė —

Prisikėlantis Kristus Sv. Petro ir Povilo bažnyčioje, Antakalnyje, Vilniuje (XVII amž.).

Kymantaitė, „Iš mūsų literatūros“, 1913, p. 7).

Krėvė (tada dar studentas) su L. Gira savo atsišaukime dėl numatytų literatūros ir tautosakos leidinių rašė: „Džūkai turi daugybę dainų [...] kurios gali būti brangiu papuošalu net daug turtingesnių raštų negu mūsų. [...] Ne vienas Džūkijos padavimas gali po įkvėpta dailininko plunksna persikeisti į įstabiausiąjį paveikslą“ („Vilniaus žinios“, 1907, nr. 103). Ir tikrai, Krėvės „Dainavos šalies senų žmonių padavimai“ išsiskleidė įstabiausia tautosakinio stiliaus žiedu mūsų literatūroje.

Jei Krėvė ir Čiurlionienė žavėjosi dainų poezija, tai Čiurlionis dainų melodijose įžvelgė pagrindą ateities lietuviškai muzikai ir ne be tam tikro kartėlio rašė (1910): „Lietuvių muzika, galime pasakyti drąsiai, turi ateitį prieš save, bet šiandien jos dar visai nėra. Pasilikome toli

nuo visų. Žmonės žino apie tirolečių, šigonų, turkų, arabų, ukrainiečių muziką, bet apie lietuvių muziką joks prancūzas ar anglas nei sapnuotų nespaukto. Neišskokime taip toli; kaimynas lenkas ar rusas irgi nieko nežino, retkarčiais tik šį tą yra girdėjęs. Dėl ko taip yra? O tai dėl to, kad lietuvių muzika dar tebeilgiaus liaudies dainose ar užrašuose, kurie tuo tarpu teturi muziejais vertę. Tos dainos, tai tarytum brangaus marmuro uolos, ir laukia jos tik genijaus, kurs mokės iš jų pasigaminti nemiršančius veikalus. [...] O dainų, naujų dainų, kurios kiltų stačiai iš prabotų dvasios... niekas jau negamina [nekuria]. Teisybė, yra naujų kompozicijų, kaip antai: „Miškas užia...“, „Kur banguoja Nemunėlis“, bet tiek jose tėra lietuviškumo, kiek katė išverks. [...] Bet nereikia nustoti viltinge, kartoju tai atsimindamas, jog turime mūsų senas dainas. Ir ateis laikas, kuomet mūsų kompozitoriai

atidarys tą viešpatiją ir, sendami iš tų turtų savo įkvėpimą, atras širdyje seniai nejudintas stygas, ir tuomet visi geriau suprasime save, nes tai tikra lietuvių tautos muzika“ (M.K. Čiurlionis, „Apie muziką ir dailę“, 1960, p. 297-298).

Stiprėjo dėmesys ne tik tautosakai, bet ir tautodailėi. A. Žmuidznavičius, vienas iš aktyviųjų pirmosios lietuvių dailės parodos rengėjų, rašė „Vilniaus žiniose“ (196. X. 7): „Jos tikslas: parodyti viešai, kad ir lietuviai turi dailę. [...] Bet kiek dailės ir dailininkų mes randame kaimuose! Kiek ten audžiama tikrai gražių ir originalių juostų ir marginių, kiek išsiuvama ir mezgama puikiausių siuvinių ir mezginių! Mūsų kaimo skulptoriai ir rėžikai dažnai yra tikri artistai. Priminkime tikrai lietuviškas lazdas, lentynes (kankas) ir kitokius įvairius išdarbus iš medžio ir molio“.

Čiurlionis ne tik žavėjosi liaudies dailę, bet ir tikino, kad „ji turi būti mūsų dailės pamatas, iš jos turi pakilti savotiškas lietuvių stilius, ji yra mūsų pasididžiavimas, nes tas gražumas, kurį turi savyje, yra grynas, savotiškas ir išimtinai lietuviškas“ („Vilniaus žinios“, 1908, nr. 25).

Didelis liaudies meno mylėtojas dailininkas A. Jaroševičius, parengęs puošnų lietuviškų kryžių albumą, Lietuvių dailės draugijos 1913 m. išleistą, labai ragino mūsų šviesuomenę susirūpinti tautodailę, ją palaikyti ir ugdyti: „Pirma inteligenti-ja turi pažinti tautos dailę, giliau suprasti jos uždavinį bei tikslą ir kitiems tai išaiškinti. Liaudis savo pareigą padarė, ką galėjo, tai pagaminę, ir savo darbo vaisius paveda kitiems, aukščiau už ją pakilusiems. Kad jos padaryta pradžia nežūtų, kad tautos dailės šakos augtų, vis tobulėsių ir tobulėsių pavyzdžių negudamas, tuojau reikalinga kultūros žmogaus pagalba, jo toje srityje pasirodymas. Tik tuomet, visiems, visai tautai pradėjus rūpintis reikalu, pamatysime pirmuosius stiliaus ženklus, o paskui ir jį patį išvysime“ („Vairas“, 1914, nr. 10, p.4).

Užėjęs Didysis karas smarkiai suvaržė kultūrinės veiklos galimybes, o drauge ir mūsų tautodailės mylėtojų bei jos tyrinėtojų užsimojimus. Nepriklausomai Lietuvai organizuojantis, kūrybinis darbas užvirė visose valstybinio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo srityse. Nebetrūkdė okupacinė svetimųjų valdžia, bet labai sunkino darbą kvalifikuotų žmonių ir ypač lėšų stoka, nes kraštas buvo labai nualintas karo. Vis dėlto, darbas ėjo. Nebuvo pamiršta ir tautodailė. Vienas iš minėtųjų įvykių buvo 1925 m. tarptautinėje dekoratyvinio meno parodoje Monzos mieste (Italijoje) dailininko A. Varno iniciatyva suorganizuotas lietuvių skyrius, kuriame Čiurlionio galerija išstatė tautodailės (liaudies skulptūros, juostų ir kt.) rinkinį, o A. Varnas lietuviškų kryžių nuotraukas. Skyrius susilaukė nemažai dėmesio ir parodos proga išleisti knyga buvo gana gausiai iliustruota lietuvių tautodailės paveikslais. Tais pačiais 1925 m. pasirodė itališka G. Salvatori knyga apie lietuvių liaudies meną, kuri buvo išleista ir anglų kalba.

Mūsų tautodailininkai susilaukė paramos iš nelauktos, rodos, vietos, iš Žemės ūkio rūmų. Pagrindinis tos institucijos rūpestis, žinoma, buvo žemės ūkio ir įvairių jo šakų skatinimas, žemės ūkio parodų rengimas, ūkininkams skirtos spaudos leidimas, žemės ūkio organizacijų rei-

(Nukeltas į 2 psl.)

Tamošaičiai tautodailės kelyje

(Atkelta iš 1 psl.)

kalai, ūkininkavimo metodų tobulinimas ir t. t. Šalia to visko susidomėta ir kaimo meistrų bei menininkų dirbiniais. Kad tais dalykais rūpintų, prie Žemės ūkio rūmų buvo įsteigta Namų pramonės skyrius, kuriam 1930-1937 m. vadovavo visuomenininkas K. Bielinis, garsojo knygnešio Jurgio Bielinio sūnus, o 1937-1940 m. A. Tamošaitis.

Kad padėtų kaimo meistrams tobulinti savo darbą, Žemės ūkio rūmai išleido nemažą praktinio pobūdžio knygą, kurių tarpe svarbiausias buvo daugiatomis „Sodžiaus menas“. 1931-1939 m. jo buvo išleistas septynios knygos (paskutinė dvigubai numeruota: 7-8): 1) rinkiniai audiniai, 2) prijuostės ir žiškų rinkiniai, 3) liaudies meno dirbinių raštai, 4) juostos, 5) mezgimo nerimo raštai, 6) senovinių rankdarbių raštai, 7-8) lietuvių moterų tautiniai drabužiai.

Leidinio tikslą ir užsimojimus geriausiai paaiškina šis Žemės ūkio rūmų pritarimas prie pirmosios knygos ištrauka: „Kada kuriam mokytis mūsų žmogui tenka pasidairyti po platųjį pasaulį, pamatyti turtingesnius, kultūringesnius kraštus, tai jis pastebi, kad šis mūsų liaudies turtas savo gražumu, originalumu toli prašoka tolygų daugelio anų tautų turtą. Tiesa, daugelis šių dienų kultūringų tautų seniai atsiskė nuo savo liaudies meno ir pakeičia jį fabriku dirbiniais. Todėl tos tautos, pamatčius lietuvių liaudies dirbinius, labai domisi jais, stebisi jų gražumu, originalumu ir neatsigėri mūsų žmonių sugebėjimais ir skoniu. Taigi turime suprasti, kokių didelių iš senovės paliktų turtų savininkai esame, turėdami saugoti mūsų liaudies meno ypatumus ir mokytis iš jo naujų tolygių brangenybių kurti. Mūsų kartos uždavinys yra tuos liaudies kūrybos turtus, kurie jau išėjo iš gyvenimo apyvartos, surinkti ir neduoti jiems žūti. Bet to būtų mažai. Mūsų liaudies meną mes turime visokeriopai palaikyti, iš senų amžių atėjusių jų išvaizdą, raštus, spalvas tobulinti ir taikyti naujais šių laikų meno dirbiniais [...] Kitaip sakant, turime eiti prie to, kad mūsų kaimų ir miestelių gyventojai, turėdami laisvą laiką ir nuo senų laikų išlikusių mūsų liaudies meno vertybių, sugebėtų ir imtųsi plačiai gaminti tokių

daiktų. Tikrai būtinai reikia, kad jų gaminamųjų daiktų išvaizda, raštai, papuošimai būtų originalūs, mūsų liaudies meno motyvais paremti. Toksai darbas ir rūpi Žemės ūkio rūmams. Žemės ūkio rūmai tokių dirbinių gaminimą nori įstatyti į tinkamas vežes, sutvarkyti jį namų pramonės pagrindais. [...] Tais įvykdyti Žemės ūkio rūmai mano leisdami specialią literatūrą bendru „Sodžiaus meno“ vardu. Taigi „Sodžiaus menas“ ras žinių ir pavyzdžių kaimo audėjos, mezgėjos, stalių, žaislų dirbėjų, šaltkalvių, puodžių ir kitų. Visos žinios ir pavyzdžiai bus tiekiami kuo prieinamiausia forma, kad jais galėtų naudotis visi, kas norės įvesti namų pramonę, pagrįsta liaudies meno pradmenimis. „Sodžiaus menas“ mūsų liaudies švietėjai ir visi tie, kas norės plačiau pažinti mūsų tautos kultūrą, ras pavyzdžių iš įvairių liaudies meno sričių. [...] „Sodžiaus meno“ piešinius ir tekstus paruošė A. Tamošaitis“.

Žemės ūkio rūmų iniciatyva neliko nepastebėta ir buvo palankiai įvertinta. Žymūs tarptautinio masto dailininkas M. Dobužinskis, dešimtį metų gyvenęs nepriklausomoje Lietuvoje ir čia įsijungęs į Lietuvos meno gyvenimą (kurį laiką dėstė meno mokykloje, o paskiau turėjo savo privačią meno studiją, Kauno teatrui nupiešė daug puikių dekoracijų, buvo valstybės ženkliui nustatyti komisijos narys ir 1933 m. parašė studiją apie vyti), rašė apie lietuvių liaudies meną: „Nežinau, kuriam Europos užkampy būtų galima rasti savo archaiskumą ir gyvenimiškumą jam panašų meną. Suprantama, anksčiau ar vėliau dėl nūdieninės mechaninės kultūros šis menas turės žūti, bet šiandieną visomis galimomis reikia jį apsaugoti, palaikyti ir vertinti. Galime pasakyti, kad jam apsaugoti ir įvertinti padaryta jau gana daug. Išleista visa eilė knygų apie Lietuvos liaudies meną, greta muziejų daugėja skaičių kitų kolekcionierių, — labai sveikintinas reiškinys mūsų jaunijoje kultūroje. Vieno būtų galima pageidauti: su liaudies menu supažindinti platesnę publiką. Jau daug liaudies išdirbinių srity padarė Žemės ūkio rūmai, man rodos, galėtų imtis rengti liaudies kūrybos sistemingas parodas. Galima pageidauti dar daugiau: aš baigiu savo straipsnį tuo, kuo pradėjau, — mes neturi užsidaryti savo tėvynės ribose. To tikrai originalaus lietu-

vių liaudies meno užsieninės parodos būtų ne tik ad majorem Lituaniae gloriam, bet bendrai turėtų reikšmės visam menui. Nėr jokių abejonių, kad Europoj tokios demonstracijos būtų gana aktualios ir sukeltų rimtą susidomėjimą“ (M. Dobužinskis, „Kelios mintys apie tautinio meno kelius“, „Naujoji romuva“, 1932, nr. 24, p. 555).

Žemės ūkio rūmai taip ir darė: jie siuntė lietuvių namų pramonės dirbinius į tarptautines parodas Paryžiuje (1937), Berlyne (1938), New Yorke (1939).

Žemės ūkio rūmų veikla nenutylėta ir 1964 m. Lietuvos mokslų akademijos išleistoje „Lietuvių etnografijos bruožuose“, nors ir neigiamai ideologiniu požiūriu ten (G. Niunkienės straipsnyje „Audiniai ir jų gamyba“) vertinama: „Tam tikrą darbą liaudies audimo bei audinių propagavimo srityje nuveikė ir buržuaziniai Žemės ūkio rūmai, savo leidinyje „Sodžiaus menas“ (I-VIII t.) paskelbę vertingos medžiagos apie įvairių Lietuvos etnografinių sričių audinius, jų audimo techniką, ornamentiką, spalvinius derinius. Žemės ūkio rūmų organizuotų periferijoje audimo kursų tikslas buvo populiarinti tradicinį namų audimą, supažindinti jaunąsias audėjas su liaudies audimo technika, su tradiciniais audinių raštais ir pan. Ši Žemės ūkio rūmų veikla, kaip ir apskritai primygtinis lietuvių liaudies feodalinės buities idealizavimas, turėjo tikslą skiepyti nacionalizmą bei tautinį šovinizmą, ugdyti liaudies masėse nacionalinį uždumą ir kitų tautų kultūrinių pasiekimų menkinimą“ (p. 288).

A. Tamošaitis parengtas ir Žemės ūkio rūmų išleistas „Sodžiaus menas“ buvo pamėgtas ir plačiai pasklido. Rašė tautotyrininkas K. Mekas: „Sodžiaus meno“ keliamos idėjos kaimo randa didelį pritarimą. Dabar kiekviena geresnė kaimo audėja ar mezgėja savo turtingus raštus papildo, pajavirina raštų pavyzdžiais iš minėtų „Sodžiaus meno“ knygų. „Sodžiaus meno“ knygas rasu šie staklių labiausiai dar surinkusio kaimo pirkaitė ir aukštai langais ir čerpe dengtu stogu naujakurio gryčio“ („Naujoji romuva“, 1939, nr. 45, p. 818).

Žemės ūkio rūmams, pasižovusiems globoti ir plėtoti sodžiaus meną, Antanas Tamošaitis buvo tarytum pačios Apvaizdos atsiųstas, kaip tokiais atvejais ne kartą pasakoma. Pavyzdinė jo darbo sėkmė tiesiogiai išplaukė iš jo šimtaprocentinio atsidėjimo tautodailėi, su kuriuo laimingai jungėsi energija ir suma-

Zanavykai išieginiai drabužiais (iš knygos „Lithuanian National Costume“).

numas. Iš gimtosios Zanavykijos atvykęs Kauno meno mokyklon, 1929 m. ją baigęs ir dar pasimokęs M. Dobužinskio dailės studijoje, Tamošaitis dėstė įvairiose mokyklose, o taip pat rengėsi dailininko karjerai, kaip ir jo moksldraugiai A. Gudaitis, V.K. Jonynas, L. Kazokas, A. Samuolis, A. Valėška, V. Vizgirda ir kt. Dar 1925 m. Tamošaitis drauge su A. Samuoliu dekoravo Vėndžio sijos kaimo pirkaitė ir aukštai langais ir čerpe dengtu stogu naujakurio gryčio“ („Naujoji romuva“, 1939, nr. 45, p. 818).

(1926 - 38). Tuojau susidūriau su kaimo moterimis: reikėjo užrašinėti jų pasakojimus, kaip kuris audeklas išaudžiamas, iškašomas parenkami raštai. Žiemos metu, grįžęs iš ekspedicijų, pats ėmiausi audinių studijų. Atsivežiau iš kaimo į Kauną audimo stakles, prisipirkau volkiškų audimo knygų ir „perkramčiau“ tekstilės mokslą. Audinių reikalais pradėjau rašyti spaudoje ir skaityti paskaitas. Švietimo ministerija pakvietė mane dėstyti dailę ir audinius [Kauno] Moterų dailės darbų mokykloje. [...] Žemės ūkio rūmai 1930 m. pakvietė mane tekstilės ir liaudies meno instruktoriumi. Aplankiau Latviją, Estiją ir Suomiją, susipažindamas, kaip tuo se kraštuose senasis liaudies menas ir tautiniai drabužiai grįžta į gyvenimą. Parengiau programą, kaip Lietuvoje tuos reikalus reikėtų

tvarkyti. Ž ū. rūmai parūpino lėšų knygai „Sodžiaus menas“ išleisti, įvairiems kaimo audėjų, mezgėjų kursams. Žemės ūkio akademija pakvietė skaityti tekstilės ir liaudies meno kursą“.

Čia dar pridėsim, kad šalia „Sodžiaus meno“ Tamošaitis buvo parengti ir keli kiti tos rūšies leidiniai: „Audimas“ (1933), „Austiniai kilimai“ (1935), „Staltiesės“ (1935); be to, rašė tautodailės klausimais įvairioje periodikoje ir „Lietuviškojoje enciklopedijoje“. Porą metų (1940 - 1942) padėstęs Vilniaus dailės akademijoje, 1942 - 1944 m. buvo Kauno taikomosios dailės instituto dekoratyvinių audinių skyriaus vedėjas.

Tamošaitis nebuvo tik liaudies meno rinkėjas ir tyrinėtojas, bet drauge ir entuziastingas jo propaguotojas. Jo parengtų leidinių pritarėms tai tikri atsišaukimai į skaitytojus, kad pamiltų tautodailę ir ją užsiimtų. Kadaise Daukantas pasakė: „... ne dėl mokyty vyrų ir galvočių, bet dėl tų motinų rašių, kurios geba savo vaikams darbus jų bočių prabočių pasakoti, o be raštų daug kartų apsirinka“. Panašiai ir Tamošaitis savo raštus skyrė ne rafinuotiems meno kritikams ir mokytiems jo tyrinėtojams, o visų pirma kaimo žmogui, kad savo paprastu, bet taikliu žodžiu jį sudomintų, pamokyty ir paskatintų užsiimti tautodailės darbais. Štai pvz. penktojoje „Sodžiaus meno“ knygoje Tamošaitis karštai įtikinėjo: „... nieko nėra tautai brangesnio už jos kultūrą, kurią jos protėviai amžiais kūrė, nieko jai negali būti šventesnio už tėvų kalbą, papročius ir meną. [...] Lietuvis, vargeli vargdamas, sunkų baudžiavos jėgų vilkdamas, kūrė savo skambias dainas, nuostabaus grožio kupinus dvelkiančias šventųjų statulėles, gyvenimišką išmintį trykstančią tautosaką ir t. t. [...] Savotiško grožio mes randame senovės lietuvių gyvenamose namuose, kletyse, kai kuriuose medžio dirbiniuose (prievarpėse, krėsluose ir kt.), sodžiaus audiniuose ir t. t. Sodžiaus menininkai, ir rūbus gamindamies, kreipė dėmesį į visų rūbų darnumą. [...] Kiekviena jos [lietuvių] rūbo dalis vis kitaip, kitokiais spalvomis ir raštais austa ar siuvinėta, tačiau visos jos yra gražiai suderintos. [...] Sodžiaus meną būtinai reikia studijuoti ir, kiek galint ugdyti, nes jis yra pamatas, iš kurio gali ir turi išaugti didysis mūsų tautos menas: sodžiaus menas yra niekad neišsenkantis šaltinis lietuviškojo stiliaus kū-

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

Kas labiausiai krinta į akis šiame popiežiaus dokumente, tai dėmesys individualiam žmogui, vis tiek ar jis būtų geras, ar blogas. Žmogaus niekas negali atstoti, nei jokia organizacija, nei valstybė. Pirmasis Dievo partneris žemėje yra žmogus. Pasak popiežiaus, kiekvienas žmogus iš savo asmens istoriją savo apsisprendimais, savo ryšiais, savo santykiavimais, savo situacijomis, kuriose jam tenka gyventi. Ir Bažnyčios vadovybės dėmesio centre yra ne kas kita, o žmogus savo konkretybėje. Bažnyčia, negali likti abejinga, jei kas kėsina si prieš atskirą žmogų. Iš to seka išvada, kad popiežius negali pritarti pažiūrai, jog reikia atimti iš žmogaus teisę būti savo turto šeimininku. Neleistina žmogų pavergti ne ekonominėje srityje.

Tai yra viena žmogaus sampratos pusė, kuriai atstovauja naujas popiežius savo pirmajame žodyje Bažnyčiai ir pasauliui. Bet šalia jos yra ir kita. Ją išreiškia kolegiskumo samprata. Žmogus neturi būti vienišas, bet kolegiskas. Kolegiskumo idėja, kuri gyvai iškilo II Vatikano susirinkime, popiežius ima kaip savo ir skelbia, kad jos reikšmė yra didesnė, negu likę šiol ji yra buvusi suprantama ir vertinama.

Jeigu dabar su šiomis mintimis grįžtume į pirmųjų krikščionių socialinį susitarimą ir į marksistinį komunizmą, pastebėtume skirtumą. Mums reikia atsisakyti marksistinio komunizmo, bet vietoj to ugdyti kolegiskumo dvasią. Ji nuo komunizmo skiriasi tuo, kad ji iš žmogaus neatima jo nuosavybę ir žmogų supranta kaip atsakingą visuomeninį veiksnį, kuris taigi turi giliai solidarumo samonę su kitais žmonėmis. Žodį solidarumas popiežius taip pat savo dokumente panaudoja keletą kartų.

V. Bgd.

rybai. Sodžiaus menu mes turime labai susirūpinti dar ir todėl, kad jis pastaruoju metu ėmė smarkiai nykti. [...] Šiandieną daug su pigiais fabriku dirbiniais į mūsų sodžius eina ir savotiška „miesioniška kultūra“, ir ji tiek stipri, jog tradicijai lietuviui sunku prieš ją atsisakyti. [...] (Bus daugiau).

Mane tebešildo Graikijos saulė

EGLĖ JUODVALKĖ

„Ko jie tikėjosi? Kad mes sudėsim rankas ir pasiduosim? Dvasia mums užgynė taip pasielgti. Ir mūsų istorija — tūkstantčius metų ir kartų kartas garbinga, didinga, puiki — mus kitaip išmoko. Ne. Kreta turėjo priešintis ir ji priešinosi visom išgalėm“.

THE CRETAN RUNNER, G. Psychoudakis

Rudenį nuo Miuncheno darganos savaitėi pabėgau į Kretą — kalnų ir žvėrų, griuvėsių ir betono, alyvmedžių ir palmių salą, apsuptą Egejos jūros.

Jos istorijos santrauka: Trečiame ir antroje tūkstantmetyje prieš Kristų buvo sukurta minoinė — seniausia aukštoji Europos kultūra. Jai žlugus apie 1400 metus prieš Kristų, Kreta užvaldė pirmieji ateiviai — graikai achajai. Juos pasekė graikai dorėnai, romėnai, arabai, Bizantijos imperatoriai, Venecija, turkai. Tik pačioje devynioliktojo šimtmečio pabaigoje Kreta atgavo nepriklausomybę, o 1913 m. susijungė su Graikija. Antrojo pasaulinio karo metu ji buvo užkariauta vokiečių, tačiau vietinių partizanų tinklas su anglų karių pagalba veikė iki karo pabaigos. Tai tauta, kuri kentė ilgus vergijos šimtmečius, vieną po kitos pergyveno mažiausiai aštuonias okupacijas, bet nesuliejo su svetimomis

kultūromis, neprarado laisvės troškimo...

Iš Miuncheno į Herakleoną (Irakleion) — pustrėčios valandos lėktuvu. Mano bendra keleiviai — vokiečiai, kurie nuo ankstyvo pavasario iki rudens, kaip bitės medų, apipuoia Graikiją ir jos salas. Graikų jaunimas visuose didesniuose miestuose moka sakinkuką suregzi angliškai ir vokiškai arba prancūziškai. Anglų kalba gal kiek populiareesnė, nors amerikiečių politika graikų nežavi, ypač po Kipro. Tipingam graikui rūpi jo šeima ir jo kraštas. Jis išvaizuoja užsienin dirbti ne todėl, kad jam negera namuose, bet todėl, kad Graikija yra neturtingas kraštas, nepajėgias išmaitinti savo gyventojų daugiausiai šeimų. Užsienyje graikas dirba, pluša, kol prasigysena. Nesvarbu kaip sunku jam pačiam būtų, jis ne užmiršta savo tėvų, brolių ir seserų, dalį uždarbų paskirdamas jiems.

Po Antrojo pasaulinio karo Graikiją užplūdęs turizmas, graiko akimis žiūrint, yra ir blogis ir gėris: krašto ekonomikai labai padeda, bet atostogautojų minios atneša ir negerovių. Kas viešojo Graikijos prie dešimtį metų, tas, dabar nukeliavęs tenai, anos Graikijos jau neberas. Vietas, kurios lig šiol išlaikė savo paprastumą, graikai saugo kaip didžiausią paslaptį, žino-

dami, kad pirmam turistui apsilankius, įkandin prigarmės šimtai kitų. Bemantant pridys betono luitų — viešbučių, atminų krautuvėlių, „pizzas“ ir makaronų valgyklų ir anos mielos, paprastos vietelės ne ženklo neliks. Dabar ypač Kreta kencia nuo turistų ir kartu su jais sklindančio „modernizmo“. Yra vietovių, kur jau daugiau atostogautojų, nei vietinių gyventojų. Herakleono miesto centre, pavyzdžiui, kas antras sutiktas žmogus yra foto aparatas apsikarstęs, kažin kokia kalba gargaliuojas turistais.

Iš aerouosto autobusu patraukiau į miestą centrą. Jis keliauninkus neįgailestingai iškratė pusiauakelį, tad teko kelionmąsį užsivers ant pečių ir pėstute kulniuoti. Buvo smagi, šilta naktis. Gaivus vėjelis, sidabro žvaigždės, apdulkėjęs vieškelis prašytė prašėsi senos, gaudžios, lietuviškos dainos. Neiškenčiau. „Kas nedaivuoja karčiamoj gerdamas, o aš padainuosiu in vaiską eidamas...“ Mano laimė tyliose gatvelėse nesirodė niekas, prieš ką būtų reikėję drovėtis ar nutilti.

Ir pasiekus miesto centrą, laimė manes

Graikijos miestelių idilė.

neapleido. Nors jau buvo dešimta valanda vakaro, kambarį gavau be didelio vargo. Sumetus daiktus, sovaiu į Trijų Liūtų kavinę, kurioje pavasari, kai susipažinau su Herakleonu, rinkdavosi septyni ar aštuoni pažįstami. Lauke stovi koks tuzinas staliukų, prie kiekvieno — saują žmonių. Kitoje pusėje platus, apšviesto tako — dar antra tiek staliukų. Kairėj ir dešinėj daugiau kavinių, viešbutis, restoranai, krautuvėlės, kinas. Netoliese vėjas supa augalų, palmės. Susėdę graikai (čia sąmoningai naudoju vyriškąją lytį), siurbčiodami anyžinę degtinę, užsikąsdami gruzdintą duoną, aštriais pipirais, pomidorais ir ožkos sūriu, akimis varsto praivius, ypač moteris. O jei vyrukas, akim grybšteldamas praeinančios gražuolės kūną, pagaus jos žvilgsnį, tai graikiškoji savigarda pareikalauja, kad jis būtų tų moterį įrikiuotų, nugalėtųjų legioną. Tos, kurios, tokio dėmesio nenori, vaikšto kitur, vaikšto ne vienos arba eina panarinusios galvas, nesizvalgydamos...

Bičiulių neradau Trijuose Liutuose — matyt, jau kur kitur linksminosi. Paprastai kavinėse sėdima nuo pusės aštuonių iki dešimtos. Paskui traukiama kur nors pavalgyti, pašokti, muzikos pasiklausyti. Nors kavinėse graikų, galima sakyti, ir šiuo žiburiu nerasi, šokiuose visad būna. Moters vaidmuo Graikijoje, kaip ir kitose pietietiško šalyse, — Italijoje, Bulgarijoje — keičiasi labai pamažu, girgždant ir vos vos pajudant surūdijusiems, per tūkstantmečius įsigalėjusios vyrų galvosenos ratams. Graikės paprastai visur palydi, jei ne tėvas, brolis, ar koks nors šių įgaliotas asmuo, tai jau bent kelios į alkūnę įsikabinusios

Pašnekesys su dangum ir žeme

PR. VISVYDAS

Jurgis Blekaitis, RUDENS RITMU. Eilėraščių. Išeido "Algimanto Mackaus" knygų leidimo fondas 1979 m. Chicagoje. Dailininkas Pranas Lapė. Kongreso bibliotekos katalogo numeris: 79-54940. Tiražas 600 egz. Spaudė M. Morkūno spaustuvė Chicagoje. Knyga kietas viršelias, 126 psl., kainą — 6 dol., gaunama ir "Drauge".

1978 m. pavasarį Santa Monicaje kavinėje Henriko Kačinsko aktorinio rečitalio. Išpūdingai skambėjo lietuvių literatūra, tiksliau, lietuvių kalbos sceninė gyvybė. H. Kačinskas atliko ir Jurgio Blekaitio "Mare nostrum". Patiko man šio eilėraščio improvizacinė laisvė ir paprastumas, bet drauge mįslingas vaizdų jėga. Eilėraštyje vaizduojamas Maironio dvasinis sąlytis su Baltijos jūra.

Pastarojo motyvo tada neįsivaizdinėjau. Vis dėlto eilėrašties mane pagavo. Pagalvojau: Ar tai tas pats J. Blekaitis, kurio rinkinį "Vardai vandenims ir dienoms" (1964) esu vertęs prieš keliolika metų ir ramiausiai nusišėjęs į atokią lentyną. Pasirodo, tas pats.

Taip jau yra — kai kurie poetai bresta labai lėtai, tarsi norėdami sugriauti dūsnį, kad jaunystė pasijautų ne tik jaunystė, bet ir J. Blekaitis savo jaunystėje didelę poezijos jėgą nenušėjęs, nes buvo užsiėmęs teatru. Be abejo, tuo pačiu metu jis brandino savyje būsimą poeziją. Tyliai šnekęs su dangum ir žeme. Improvizuodamas rašė, taisė, keitė eilėraščių sąrangą iš pagrinde. Senai ten spausdino periodikoje. Mūsų kultūriniam sielovaižiavimui jis labiau reikšė kaip teatro analizuotojas (išsamus straipsnis apie K. Ostrausko teatrą), ar kaip psichologiniam įvalymui atsiminti autorius (apie B. Sruogą, H. Radauską).

Ir štai dabar pasirodė jo uždelstas rinkinys "Rudens ritmu". Čia yra ne tik H. Kačinsko skaitytas "Mare nostrum", bet taip pat apšviesti panašaus meninio lygio trumpų ir ilgų eilėraščių, parašytų verlibro forma. Savo turiniu jie visi rodo poeto intymiausių pergyvenimų valandas. XX

amžiaus katastrofų fone išryškėja meilės, draugystės, gamtos, vaikystės motyvai. Poetas šnekasi su savimi ir su kitais, su dangumi ir su žeme.

Dažnu atveju J. Blekaitis yra eklektiškas poetas. Jo eilėraščiuose atgarsį randa ir žemininkų (ypač A. Nykos-Niliūno) balsai, ir neomamentuoto žodžio generacijos pakili patetika, net J. Aisčio žaismingos gaidos. Tačiau ilgesniuose eilėraščiuose J. Blekaitis parodo savitą improvizacinę igūdį judriam monologui, kuriame su visiu pločiu ir gelme skamba poeto pergyvenimų ir nuotaikų polifonija. Iš tokių struktūriškai įtaigių eilėraščių įsidėmėtini: "Dialogas apie nuojautą", "Persimainęs vakaras", "Požeminis traukinys" ir tos ilgos raudos, sutelktos skyriuose "Vilniaus veidai sniege".

Kaip minėjau, J. Blekaitio poezija yra perėjusi ilgą metų gludinimą. Šio neskubėjimo arba kantraus beldimosi į amžinybės duris prasmė išsiskiria eilėraštyje "Kelionė ratu":

Nežinau, ar į pabaigą, ar iš pabaigos ir pradžia.
O kai stabtelė, apsidairai — nežinio, ar išvis keliauta. (17)

Idomu, kad "Kelionė ratu" pirmoji versija sudaryta iš septyniolikos eilučių, buvo atspausdinta 1966 metais "Metmenyse" (Nr. 12) ir vadinosi "Svento Jono duona". Tiki dabartinio rinkinio išleidimo šis eilėrašties visiškai transformavosi, dvigubai pailgėjo: atsirado naujų klausimų ir vaizdų, kuriais poetas norėjo paryškinti pagrindinę prasmės įsiskaidymo temą. Netikėtai pamatius krautuvelės lange šventos Jono ankštis, atsigrežiama į vaikystę. Ūmai samonė užlieja prisikėlimo spinduliais. "A, ta išplėstom į pasaulį akim / nebūta vaikystės laimė!" Čia būdvardis "nebūta" reikia suprasti kaip "fantastiška, nepaprasta".

J. Blekaitis savo poezijoje dažnai laviruoja tarp mįslingos netikybės ir aiškių aforistinių išvadų. Taip pat — tarp žaismingų retorinių klausimų ("Vėliau pasakyk man — / kiek aš turiu spalvų akyse") ir nerūšių maldomo troškimo suprasti. "Nežinau, nežinau" prieš jį iškyla

Jurgis Blekaitis

Nuotr. Vytauto Maželio

dažniau negu žinojimas. Poetas simpatizuoja nuo sujauktos tikrovės bėgantiems menininkams pranašams. Toks jam buvo Algimantas Mackus, negalėjęs pakęsti laikmečio nuopolių ir troškęs pakilti į kilnesnį pasaulį. Algimantui Mackui ir skiriama didžioji elegija "Route 66", kurioje bėgama "į naują Lietuvą ir naują žemę":

be vargo, skriaudos ir be priespaudos,
nuvalytą nuo smulkmenų ir provincinių dulkių, —
abstraktiųjų Tėvynę. (121)

Pakilus bėgimas nuvedė į tragišką pabaigą. Vis dėlto žuvusio poeto eilių pasėliai išliko gyvi. J. Blekaitis užsklandžia elegiją: "tarp lygių savo eilių — / nepaliečiamas, nebepažeidžiamas — / praėjai pakilus".

Laikmečio žiaurumas ir asmeniniai praradimai gerokai apardė poeto kelią į prasmę. Tačiau išpaudė sieloje išmintingą toleranciją bet kokiai galimybei. Todėl į lemtingą klausimą "Kur tiesa nemeluoja", rinkinio pabaigoje atsakoma:

... tiesa, kad viskas, o viskas
pasaulyje turi prasmę.

Ir tiesa, kad niekas niežniekas
neturi prasmės. (130).

Nežiūrint prisipažinimo, jog "galvoj išminties mažiau, nei širdy", J. Blekaitis noriai pasiduoda viską apmąstančiam monologui. Minties įkvėptais mirksniais žodžiuose suvira žmogaus egzistencijos esmė. Poeto balsas darosi skaidresnis ir meniškai įtaigesnis:

Sirpsta dabar švitėdami mano
pirštus vaisiai,
perlieja man į akis
sviesą iš tolimiausių
žvaigždynų. (29)

Kai kada, pasiduodant abstrakčiam patosui — lakiam asmeniškų simbolių bei vaizdinių pasauliui, lengva atitrūkti nuo skaitytojo. Taip, man regis, atsitinka ne viename J. Blekaitio eilėraštyje. Skaitytojas lyg ir jaučia poeto pergyvenimų dvelkimą, bet negali prisiskverbti į turinio vidų. Šitokių uždarumų merdi eilėrašties "Sargas". Tiesiog knietį jo eilutėmis tarti poetui:

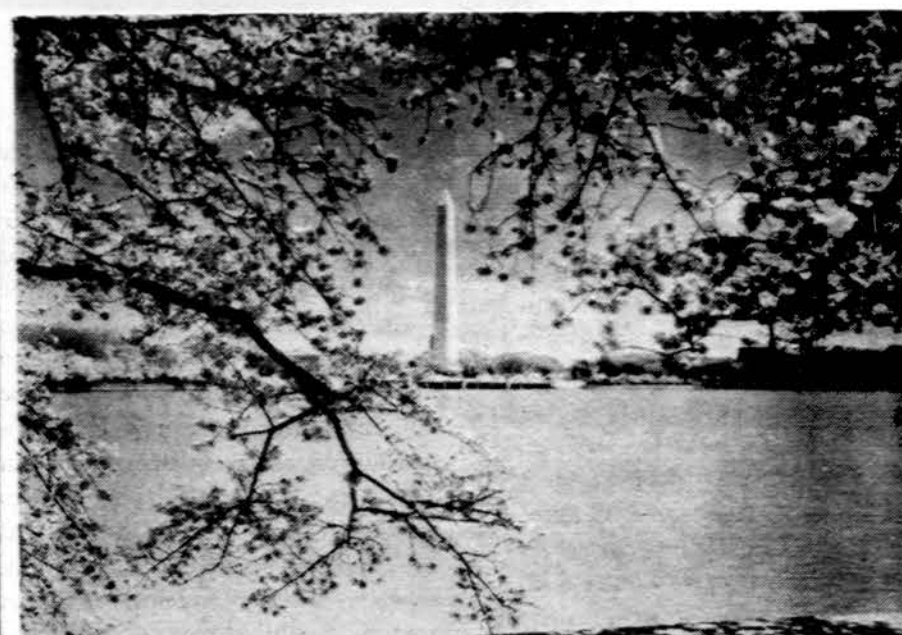
Nesuprantu, ką šneka kažkas
į mane iš manęs, —
man neliepta suprasti (31).

Antra vertus — uždarume glūdi modernios poezijos grožis (su tuo ne visi sutiks). Anot Alg. Blekaitio, kai viskas aišku, nėra reikalo rašyti eiles. Ši dėsnių puikiai žino J. Blekaitis. Manychiau, jam labiau rūpi pats prasmės įsiskaidymo poetiškas aktas (pakili ar abejinga dramatinė įtampa, pašnekosio intymumas), negu logiškas būties paslapčių aiškinimas. Tokia yra eilėraščių "Žodžiai bežemiai" linkmė.

J. Blekaitio rinkinio vaizdymas yra tirštasis, daugialbis, pėpinas tradiciniams gamtos įvaizdžiams, kuriuos randame lietuvių poezijoje, pradedant liaudies dainomis. Čia dažnai minimi: medžiai, gėlės, paukščiai, lietūs, žaibas, saulėlydis, vakaras, metų laikai... Iprastus žodžius poetas darniai supina su savo nuotakomis. Kad ir eilėraštyje "Persimainęs vakaras". Apie jį viena vertutis rašyti išsamią analizę. Bet, taupant laiką, šioje erdvėje, norisi pacituoti bent pabaigą:

Buvau bežadis, kaip nurimęs vanduo.
Buvau, kaip neprasikėlęs pavasario gliuosnis,
per kurio luobą ką tik prabėgo
lengvučiai likimo pirštai. (59).

(Nukelta į 4 pusl.)

Vysnių žydėjimas Washingtono

Jurgis Blekaitis

AK, AKMUO...

Trenkia i mus visus aukso žaibu pavasaris.
Nelaukia širdis Velykų varpų,
kai užtrimituoja pirmieji narcizai,
skelbdami prisikėlimą.
Žibuoklių akis ižiebes,
trenkia i mus žaibu pavasario dievas,
ant kelių parmetęs, nužemintus prikelia.
Kaip dailiai taria narcizų trimitams
mergaitiški obelaidžių balsai baltutėliai!
Kaip gaudžiai — tarsi maldos žodžius —
žiedlapius beria i vandenį
trapios japonų vyšnelės!

Ir tik akmuo, saulės išilęs,
sako — saulės nėra, nematau.
Bumba dusliai, kaip netikėjimo mokslų daktaras:
— Agnosticus sumo.
Saulės nėra. Mano siela — akmuo.
Dievo buvimas skelbiamas čia abejotinu
(šauktiau nėra! Bet neleidžia man mokslo orumas:
Mokslo kaip mano širdis — abejonė).

Na, pasišildyk nors tu, žalsva gyvačiuk,
ant kerpėtos agnostiko nugaros.
Gerk saujomis liejamą saulės palaimą.
Jis ir tavęs nejaus, neregės, atkakliai užsimerkęs.
Ak, akmuo... Koks jis — ak, ak, ak, — aklas!..

VAKARAS PO LIETAUS

Po visą sodą plauko obelaitės,
lyg burlaiviai žali. Kartelėm stumias
nuo tvistkančios žolės — kokias linksma,
kaip juokias ji lašais, kaip ripuliuoja!
Geltonas, šiltas vakaras, kaip širdė,
nuo kraušės nepajėgia atsiplėsti
nei atsigerit lig soties karšto vyno.
O po langais — ir tokie mandagučiai,
sekmadieniškai puošnūs, nuprausti —
bijūnai saulei linkčioja labanakt.

(Iš knygos "Rudens ritmu")

draugės. Turistės, tuo tarpu, graikų nuomone, yra ne moterys, o kekšės, atvažiuojusios su pirmu pasitaikiusiu pulti į lovą. Esą, atostogės, tai atostogos viskam...

Kavinėje nesulaukus pažįstamų, numaklinau į šokių salę-restoraną „Kastro“, pažįstamą iš pirmo apsilankymo Herakleone. Salė didelė, gerai apšviesta ir be ypatingų dekoracijų: graikams romantiškai pūstamsių pusrūšių už jokių pinigų neįpirši. Prie vienos sienos — vieta orkestrui ir laukymėlė šokėjams. Muzikantai jau stygavo instrumentus: gitarą, laudą ir graikišką lyrą. Pastaroji šiek tiek primena mažytę balalaidą. Dviejų vyriškų plaštakų dydžio, styguota, lyra būna pastatoma ant vieno kelio ir čirpinama, kaip smuikas. Laudą jau gerokai didesnė, irgi styguota, bet skambinama, kaip gitara. O „kad užgieda, uždainuoja, širdį taip graudina“. Senosios graikų dainos — liūdnos, širdį veriančios, naujesnės — linksmesnės, bet visos be išimties vilioja graikus šokti. Šoka vietiniai gyventojai, šoka svečiai, šoka atostogaujantys graikai, strypinėja ir kitataučiai. O graikai šoka todėl, kad negali nešokti. Daina ir šokis jie išreiškia skausmą, džiaugsmą, pasididžiavimą, liūdesį, užuojautą, meilę, neapykantą. Muzika yra jų kraujuje, kiekvienoje kūno ląstelėje.

Graikijoje šokami trijų rūšių šokiai: „zembekiko“, „tsifteteli“ ir ratuku. „Zembekiko“, kurį anksčiau šokdavo tik vyrai, yra vieno asmens šokis, kurio tempas, nors įvairuoja, nėra greitas, žingsniai nenustatyti. Kai kurie judesiai būdingi šiaurės Graikijai, kiti saloms, tačiau galutinės šokis yra skirtingas, būdingas tik šokančiajam, laisvai keičiant žingsnių sudėtingumą, seką. Melo

Kretos saloje, Knossos miesto rūmų griuvėsiuos, kurie yra daugiau negu trijų tūkstančių metų senumo.

dijos („rembetika“) paplito Pirėjuje (Peiraias) — pagrindiniame Graikijos uostamiestyje šio šimtmečio pradžioje ir vidury. Jose yra ir gaidų, pasiskolintų iš turkų per keturis vergijos šimtmečius. Šokantysis sukausi nedideliu ratu, linkdamas prie žemės ir vėl kildamas, lyg sužeistas paukštis, kuris mėgina skristi. Jis žiūri į savo kojas, arba jausmo pagautas, kažkur į toli, tik, gink Dieve, ne į savo draugą, kurį, ratu priklaupe, ploja į taktą. „Tsifteteli“ jau visai

kitokio pobūdžio šokis: tempas greitas, turkiškas. Šokama poromis, viens kito neliečiant. Gali šokti ir du vyrai ar dvi merginos.

Judesiai primena turkiškus moterų šokius, tik čia dėmesio centre yra ne pilvas, o pečiai ir krūtinė. Dažna turistė pagauna tempą, bet kraiposi „amerikietiška“.

Į ratukus įsijungia visi norintieji. Jų yra įvairių. Sunkūs ir sudėtingi yra make-donietiški, šiaurės graikų šokiai. Pats lengviausias, daugeliui pažįstamas ir Graikijoje dabar vadinamas „turistų šokiu“ arba „Zorbo šokiu“ yra „sirtaki“, kurį išpopuliarino Amerikoje susuktas filmas apie Aleksį Zorbą.

Kretoje nešoka „zembekiko“, o tik porinius šokius ar ratukus. Vedantysis ar vedančioji dešinę ranką iškelia, o kairę laiko nosinė ar servetėlę. Paprastai antrasis šokėjas nosinę apvynioja aplink savo ranką, palikdamas tiek, kad pirmasis galėtų patogiai laikytis už jos. Antrasis šokėjas pirmąjį išlaiko, kai šis sukausi ar kitokius akrobatiškus žingsnius atlieka. Jei pirmas praranda pusiausvyrą, jis visu svoriu pakimba ant draugo laikomos medžiagos skiautės. Vedantysis atlieka kelis sudėtingus žingsnius, visi kiti, rankom susikabinę ar jas uždėję ant gretimų pečių, seka jį daug paprastesniu, nustatytu žingsniu. Tempas įvairuoja. Staiga pirmasis šokteli aukštyn ir, sukdamas bei linkdamas, delnu užgauna iškeltosios kojos kulną. Kuo geresnis šokėjas, tuo įmančiau jis šitą judesį atlieka. Pakartojęs tai keturis ar penkis kartus be pertraukos, paleidžia nosinę ir, lengvai sukdamas, kaip pienės pūkas vėjuje, atitolsta nuo kitų ir prisi-

jungia prie šokančiųjų eilės galo. Merginos irgi šoka, bet daug paprasčiau, be pašokimų, be akrobatikos.

Prie vynu, sūriu ir vaisiais apkrautų stalų besišilsinčius radau ir savo pažįstamus...

Pavasarij jau buvau aplankiusi pačius garsiausius Kretos griuvėsius Knose (Knossos). Tai liekanos senosios minoinės civilizacijos, žlugusios apie 1400 m. prieš Kristų. Anglas tyrinėtojas Evansas (Sir Arthur Evans) dvidešimtojo amžiaus pra-

Minoinės kultūros, klestėjusios Kretos saloje prieš daugiau tris tūkstančius metų, išpūdingos liekanos Knossos mieste su smalsiais mūsų šimtmečio žmonėmis.

Jaunatviško bruzdėjimo veteranui Antanui Rymdžiui 75 metai

Laisvosios Lietuvos dvejų dešimtmečių kultūrinio gyvenimo laikotarpis visais savo polėkais ir jų kūrybiniais rezultatais kol kas mūsų tautos istorijoje yra toks vienintelis, nuostabų ir pasididžiavimą keliantis. Normaliam ir laisvame tautos gyvenime anas laikotarpis būtų ne vieno kultūros istoriko jau plačiai ištyrinėtas ir aprašytas, ilgiau sustojant prie ryškiųjų to meto pavardžių tiek literatūros, tiek dailės, muzikos bei mokslo srityse. Tačiau su nepriklausomybės pradžios anu laikotarpiu prasidėjusi tragika nesibaigė dar ir šiandien. Jauni visų minėtų sričių žmonės, subrendę ir kone savo kūrybinės viršūnės pasiekę, bet savo pašaukimo dar nebaigę, karų ir okupacijų buvo išblaškyti, sunaikinti, nutildyti, nuvesti į tokias sąlygas, kur augti bei žydėti dirvos ir klimato jau nebuvo. Baisi žaizda gyvosios tautos kūne, baisus nuostolis jos kultūrinio gyvenimo raidoje!

Tokios mintys ir tokie svarstymai kyla, kai prisimename, jog ano šviesaus nepriklausomybės laikotarpio ir jaunatviško kultūrinio bruzdėjimo ryškiam dalyviui, poetui, žurnalistui ir daugelio kultūrinių darbų inspiratoriui bei vykdytojui Antanui Rymdžiui šiemet suėjo gražus ir veteraniškas 75 metų amžius. Jubilatas yra gimęs 1905 m. kovo mėn. 2 d., o šiuo metu gyvena New Yorke, Brooklyne. Antano Rymdžio kūrybingiausias gyvenimo laikotarpis rėšasi su Kęžio Binkio, Jono Aistio, Antano Miškinio ir kitų kiek vyresnių ir bendraamžių rašytojų sambūrine ir asmeniškai didžiai bičiuliška veikla. Turbūt ne veltui tad ir poetas Jonas Aistis, 1941 metais atskirtas nuo savo bendražygių, Grenoblyje, Prancūzijoje, nostalgikai rašė:

*Kiekvieną vėly rudens svetur
keliaujant,
Lyg lapai lydintys retėdavo
tolydžio...*

*Pasigendu, tartum gintinės
žemės saujos,
Siandieną aš Miškinio, Binkio
ir Rymdžio...*

Pirmasis jau akivaizdžiai matomas jubilato literatūrinis žingsnis buvo jo daugiau simbolistinio veido eilėraščių rinkinys "Mano vedos" (1924). Bet po to Antanas Rymdis tuoj pat gyvai įsijungė į naują ir jaunatvišką, K. Binkio ir kitų inspiruotą futuristinį mūsų literatūros sąjūdį, kurio tribūna buvo pradėtas leisti literatūros žurnalas "Keturi vėjai". Antanas Rymdis tapo "Keturių vėjų" atsakinguoju redaktoriumi, o vieno numerio ir faktiškai redaktoriumi. Pasirodo ir jo jau futuristinio sukirpimo eilėraščių rinkinys "Knyga be vardo". Gyvai reikiama ir Lietuvos rašytojų draugijoje, būdamas jos reikalų vedėju. Galima būtų sakyti, kad visa Rašytojų draugijos organizacinė ir akivaizdi jos reikšmės veikla tada ir gulė ant Antano Rymdžio pečių. Jo iniciatyva ir buvo pradėtos rengti pirmosios mūsų literatūros šventės su premijų įteikimais, su rašytojų svečiais iš užsienio, su literatūros vakarais Kaune ir provincijoje. Jo rūpesčiu 1934 metais buvo įsteigtas ir paties redaguotas mūsųose lig šiol toks vienintelis, galima sakyti, vien literatūrai skirtas dvisavaltinis laikraštis, "Literatūros naujienos", savo turiniu ir techniškuoju sutvarkymu prilygusios ano meto Vakarų Europos šios rūšies leidiniams.

Tačiau Antano Rymdžio kultūrinis reikšmės buvo skirtas ne vien tik intelektualiniam klotui, bet ir visos tautos kilstelejamui aukštynei. Tad Antano Rymdžio giliai įmintos pėdos yra ir didžiausias tirasus tada pasiekusiame, grynai mūsų kaimui skirtame laikraštyje "Ūkininko patarėjui", kurio redakcijoje jis išdirbo 13 metų, būdamas redakcijos nariu, antruoju redaktorium, technikiniu redaktorium ir vyriausiuoju redaktorium.

Šiandien okupuotosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo formuotojams ir stabdžiams įsakyta visą aną nepriklausomos Lietuvos kultūrinį polėkį arba visai nutylėti, arba bent vaizduoti vienašališkai ir iškreiptai. Sakysim, ano meto literatūrinis gyvenimas, jeigu ir užsimenamas, tai tik rašant taip, lyg be trečiafrontinių nieko kito reikšmingesnio ir nebuvo. Šios krypties susibaudėliai stengėsi ir stengiasi savo atsiminimuose tik tokius aprašus tepalinti. O kur kiti?

Tad ir kyla neįtikėtina klausimas, o kur nepriklausomybės literatūrinio gyvenimo laikotarpio istorinės vėrtės turintys išėjimo į pasklidusių Antano Rymdžio kartos rašytojų atsiminimų puslapiai? Ar tik ne vienintelis Jonas Aistis čia reikiama duoklę bus atidavęs tiek perodinės spaudos puslapiuose, tiek savo atsiminimų knygoje "Apie laiką ir žmones" (1954). O kad jo pavyzdžiui būtų pasekę ir kiti, Vakaruose esantys, jo bendraamžiai! Ir minty pinasi nepamiršamos pavardės: Bernardas Brazdionis, Stasys Santvaras, Vincas Ramonas, Gražina Tulauskaitė, Bronys Raila, Antanas Vaitčiulaitis, Nelė Mazalaitė... Knygų nėra... Bet gal jie rašo? Gal jų atsiminimai jau guli stalčiuose? O kad taip būtų, kad taip būtų! Kokia tai būtų tikro pinigų duoklė mūsų kultūros, mūsų literatūros istorijai, ypač autentiškam nepriklausomos Lietuvos literatūrinio gyvenimo portretui, regimam ne vien tik pro raudonus akinius.

Su tokiais intencijomis ir grįžtame vėl prie jubilato Antano Rymdžio, linkėdami jam visokeriopos stiprybės ir prašydami atsiminimų kaip žmogaus, drąsiai plaukusio mūsų šviesiausio laikotarpio literatūrinio gyvenimo jaunatviškuose sūkuruose.

k. brd.

Antanas Rymdis

Nuotr. Vytauto Maželio

Dėmesys kompoz. Br. Kutavičiui ir jo Džukiskoms variacijoms amerikiečių spaudoje

"New York Times" kovo 23 d. laidoje ir "Chicago Tribune" kovo 30 d. laidoje yra atspausdinti Harlow'o Robinson'o, po šesius mėnesių grįžusio iš Maskvos, gana platūs Sovietijos muzikinio gyvenimo aprašai, pabrėžiant absoliučias politines tenyščio muzikinio gyvenimo gaires, prie jų prisitaikiusių kompozitorių kūrybinį bergždumą ir modernios, labiau vakarietiškos krypties kompozitorių sunkumus partiniuose varžuose. Harlow Robinson turėjo progos iš arti stebėti

Maskvoj vykusį šeštąjį visos Sovietijos kompozitorių kongresą ir klausytis ta proga ten surengtų koncertų. Vakarietiai tie koncertai su politinėmis kantatomis ir visa dirbtine pompastika atrodė tikras atsilikimas nuo šiandieninės muzikos pasiekimų. Tarp dėsnių mesio vertybių kompozitorių minimas estas Arvo Part. Jo kūrybos turėjo būti atliktas kongreso metu ir jau buvo įrašytas į spausdintas programas. Tačiau kompozitorių pareiškė (mūsų Jurašo pavyzdžiu) norą išvykti į Va-

Pašnekesys su dangum ir žeme

(Atkelta iš 3 psl.)

Menkesni poetai būtų trafaretiškai pasakę "sunkūs likimo pirštai". J. Blekaitis ir likimą pažvelgia kitaip, nes, širdimi klausydamas vakaro garų — vos girdimos žalsvos sidabrinės giesmės, jaučia nuostabų palengvėjimą. Atseit, nuostabus sąlytis su gamta lengvina tragizmo svorį.

Ne vien sąlytis su gamta, bet ir su Lietuva, atsiminimų sukeltas, J. Blekaitis eilėse įskelia jautriausias kūrybos kibirkštis. Į vaizdingas frazes tais momentais įžengia taiklūs žodžiai. Čia "Rudens ritmo" poetas savo tapybiškumu kur kas prašoka J. Blekaitį mastytoją teatralą. Siūlyčiau įsikaityti ir gražų eil. "Smėlis Birštono kapuose".

Užsklęsdamas šią pernelyg padriką recenziją, norėčiau iškelti ypatingą Jurgio Blekaitio padėtį mūsų išeivijos sielovaizdyje, kadangi jaučiu, jog dabartinėje knygoje J. Blekaitis yra mūsų kultūros likimo liudytojas. Suprantama, turio minty kultūros literatūrinę pusę, apėmusią Nepriklausomybės pabaigą, bolševikmetį, vokiečių okupaciją Vil-

niuje, tremties metus Vokietijoje, dešimtmečius tornadiname Amerikos ore. J. Blekaitis buvo artimas Biliui Ruogai Lietuvoje, vėliau A. Škėmai, Alg. Mackui, Alf. Nykai — Niliūnui Amerikoje. Jis alsavo jų kūrybos polėkiu, pažino jų dvasines kančias ir džiaugsmus, beieškanč meniško tobulumo.

J. Blekaitis giliai pergyveno kai kurių savo draugų bėlaikį atsisakymą. Apie tai dabar skaitome jo rinkinio elegijose. Skaitome ir regime, kaip skaudžiai įvairūs epochos kirčiai kruvino mūsų sielovaizdį. Todėl ir trykšta J. Blekaitis įsisavintas XX amžiaus egzistencinis liūdesys. Panašias intonacijas A. Nyka-Niliūnas akcentavo per visą savo nuožnią kūrybą, kurioje nėra nei grotesko, nei juoko. Nedaug terasime šypsnių ir J. Blekaitis eilėse. Gal vieną kitą ironijos šmėkėlį. Savo rinkinyje jis atvirai vyriškai šneka su žeme ir su dangumi. Nenumaldomai trokšta suprasti tai, kas įvyko. Tikriausiai dažnas skaitytojas supras šiuos eilėraščius kaip jautrų mūsų likimo paliudijimą.

karus. Tada jo pavardė programose buvo popieriškai užlipinta, ir niekas koncerte jo negirdėjo.

Mums įdomiausia yra tai, kad Harlow Robinson sumini, ypač išskirtinai akcentuojamą, Maskvos koncerte girdėtą lietuvių kompozitorių Bronislovą Kutavičių. Apie jį H. Robinson rašo: "There were a few interesting new works (all the music was less than five years old), such as the 'Dzukisky Variations' by the Lithuanian Bronislovas Kutavichus, using a chamber ensemble and tape recorder to produce an unusually subtle and emotionally intense reworking of a simple Lithuanian folk tune".

H. Robinsono pabrėžtas dėmesys šios rūšies Br. Kutavičiaus kūrinijai "Džukiskoms variacijoms" galėtų būti įsidėmėtinas ir išeivijoje, kur mes muzikinę vertę linkę sverti vien kolosališkų rėmų užmojais.

Kalbant apie Br. Kutavičių, galima būtų dar prisiminti, jog

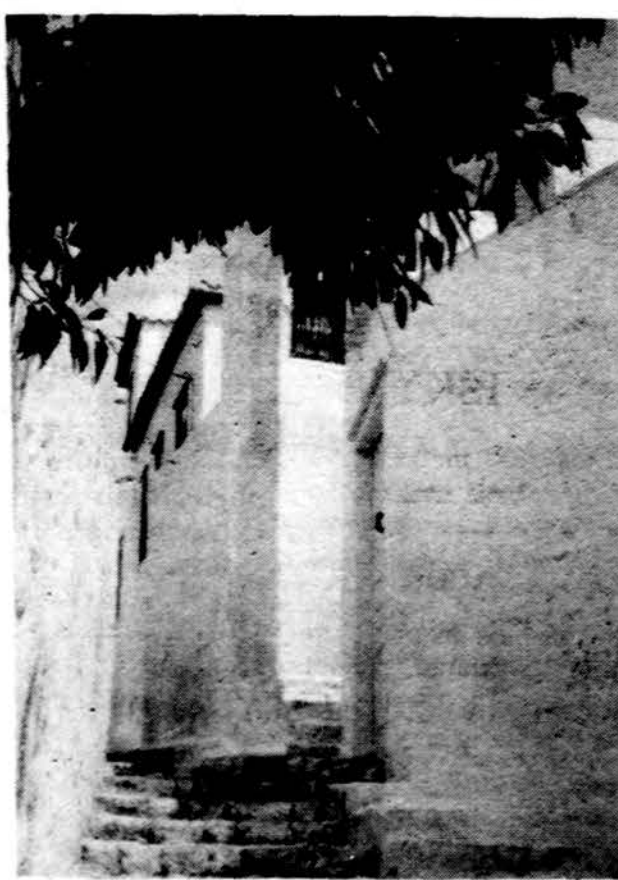
jis yra vienas kūrybingiausių Lietuvos jaunųjų kompozitorių, kurie pasekė pionierišku Dariaus Lapinsko pavyzdžiu, suradusiu mūsų liaudiškajai muzikinei frazei bei ritminiam pulsui išskirtinę vietą moderniosios muzikos raidoje. Br. Kutavičiaus dainų ciklą "Avinuko pėdos" esame girdėję ir mūsų solistių koncertuose išeivijoje.

ATSIŪSTA PAMINETI

● PETRAS PERKUMAS, Lietuvių Domukas Savio. Lietuvių saleziečių leidinys. S. Paulo S.P. — Brazilija. Knyga gražiai išleista, gausiai iliustruota. Tačiau turinys tikras laikraštis: vinigretas: ir apie Petriuką Perkumą, ir įvairius įvairių autorių straipsnius. Bet nežinia nei kam priekaištauti, nei ką girti, nes, ir redaktoriaus kaip ir nėra. Turint tokias puikias spaudos priemones, gaila, kad jokio plano neturėta visoje knygos struktūroje.

džioje čia atrado puikius rūmus. Dabar griuvėsiai yra dalinai atstatyti ir galima susidaryti vaizdą, kaip tada gyveno kretiečiai. Rūmai buvo bent trijų aukštų, turėjo teatrą, šventovę, aliejaus spaudykla, sandėlius, galybę kitų kambarių, visokiųjų įrengimų ir net vandens skalaujamą išvietę. Daugelį lauko ir vidaus sienų puošė spalvingos freskos. Labai plačiai vartojama buvo ryški, rusvai raudona spalva, kuria nudažytos ir rūmų kolonos. Pastatus ir kambarius puošė dekoratyviniai dievo — jautio ragai. Tapyba vaizduoja margaspalvius joikius ir joikius ant jautių, šokėjas, procesijas, delfinus. Minios kultūros iškasenos Feste nėra tokios įspūdingos, kaip Knose, nes nieko nėra atstatyta ir sunkiau įsivaizduoti, kaip visa tai atrodė.

Šį kartą nusprendžiau pasižvalgyti po likusias Kretos vietas ir kas rytą pasirinkdavau vis kitą autobusą pasiekiamą miestelį. Valandinis ir ilgesnės kelionės buvo ypač smagios, nes vairuotojai įjungdavo radiją ir buvo galima klausytis Kretos dainų ar vietinių kelevių pokalbių. Į šneką įsijungdavo visi: senimas, jaunimas, moterys, vaikai... Ir vairuotojas kartais per visą autobusą savo nuomonę pareiškėdavo, o jau kai įsiskaičiuodavo kurie ginčo varžovai, tai ne tik gerkles paleisdavo, bet atrodydavo, kad tuoj ir į plaukus įsikibs. O už poros minučių, žiūrėk, apsikabinę jau dainą traukia. Daugiausia dalyvių sutraukęs gincas, kiek jį sekė galėjau, buvo apie jaunimą, kuris bėgte bėga iš kaimo į miestą, bei apie tėvų ir vaikų pareigas. Vyresnieji su kartėliu išmetinėjo jaunimui, kad šis, užuot atsisėdęs už tėvų rūpestį ir išlaidas auginant vaikus, išsikelia į miestus, palikdamas senimą ir toliau vargti. Jaunikai aiškinosi, teisinosi, dievą įjosi, bet nieko

Būdinga saulėtosios Graikijos detalė. Visos nuotraukos Eglės Juodvalkės.

nelaimėjo. Tik autobusus prisipildė dūmų, nuo gausėjančių rūkančių, o ginčo dalyviai vis dažniau ėmė šauktis Švenčiausios, paskutinę repliką dar mesdami per petį, jau išlipę...

Pirmom dienom apsižvalgiau pačiam Herakleone, apžiūrėjau jo bažnyčias, aplankiau sename mieste mūrė palaidoto rašytojo Kazancakio (Kazantzakis) kapą, keletą paplūdimių, ir pirmą kartą išmėginiau šiltos, bet banguotos Egejo jūros vandenį. Trečią dieną — į Matalą. Tai pietinio Kretos pakraščio miesteliukas — paplūdimys, apsup-

tas uolų, kuriose gamta ir laikas išėdė urvus. Pakrantė — žvirgždas, su vietomis pasitaikančiais didesniais akmenimis. Čia mėlynasis Egejas buvo kaip stiklas. Mataloj ne viena mergina plaukė apsiirgusi, "vyriškai" — vien glaudėm. Mat, saulutė kaitino be pasigailėjimo, ragindama visus nereiškalingus rūbus palikti pakrantėje. Pasiimdavę vaikai ir merginos išdžiūvusias gerkles vilgė vynu čia pat esančiose „tavernose".

Vakare grįžau į Herakleoną, persirengiau ir patraukiau pėsčia per miestą į koncertą. Lauko stadione, kuris įrengtas ant mūro sienos, pastatytas Venecijos italų okupacijos metu, įvyko kretiečių kompozitoriaus Christo Leonžio (Leondis) 15-kos metų kūrybos sukaustytas minėjimas. Jame dalyvavo ir pats kompozitorius, kuris dirgavo orkestrą, sudarytą iš birbynininko, fleitisto, būgnininko, gitaristo ir kelių muzikantų, kurie grojo būžukiais (bouzouki). Dainavo keturi solistai. Stadione buvo tiek žmonių, kiek Amerikoje pajėgia sutraukti tik futbolo rungtynės. Svetimtautių beveik nesimatė. Kompozitorius Leondis yra sukūręs muziką Pablo Nerudos, Aristofano, Lorkos (Federico Garcia Lorca), Janio Rico (Jannis Ritsos) ir kitų poetų žodžiams. Naujausiuose kūrinuose, kurių pasaulinė premjera įvyko tą vakarą, jis priminė ir Kretos pasipriešinimą naciams karo metu. Ir angliškai skaitantieji jau turėjo progos susipažinti su Kretos rezistencinio sąjūdžio veikla. Anglų kalba yra išėjusi knyga „The Cretan Runner". Jos autorius — kalnų pie-muo G. Psychoudakis, kuris partizanavo Kretoje ir trejų metų pergyvenimus užrašė dienoraštyje. Jo užrašus išvertė ir jų išleidimu rūpinosi kartu partizanavęs anglų karys.

Ketvirtadienį išsiruošiau į Aghios Nikolaos — dailių miestelį ant jūros kranto, savo grožiu ir jaukumu pritraukusį aibes turistų. Mažutį žvejų uostą supa sodai, žvėrimis ir paukščiams užuovėja. Ant suoliuko atsisėdus ten užsisvajojau. Įplaukiant laivą bei du linksmus saulėje nuradavusius žvejus pastebėjau, tik jiems prie pat manęs pri-risus laivą. Vyrukai prikalbino mane kartu išplaukti porą valandų žuvalti. Manolis traukė iš vandens kilometrą tinklą, o Lefters ėmė iš jo jūrų kriauklės, žuvis ir kitus gyvūnus. Aš sėdėjau sau be darbo ir mėgavausi gamtovaizdžiu: rugiagėlių mėlynumo jūra, už debesiuų besislapstančią saulę, uostus, kalnais, baltomis uolomis. Vaisinomis prisirpusio arbūzo riekėm ir baltu graikišku vynu — recina. Pažuklavus vyrai išlaipino mane krante, o patys kibo valyti tinklą naktinei žūklei.

Sekantį rytą pasukau į vakarus, į Retimioną (Rethymnon). Ten apvaikščiojau didžiulę pilį ir mūrus, likusius iš italų okupacijos laikų — dvylikto, trylikto šimtmečio. Kretos miestų architektūra yra keistas įvairių okupacijų mišinys: pavyzdžiui, senosios bažnyčios būdavo „pataisomos" pagal naujųjų valdovų skonį. Ir dabar tas pats pastatas gali turėti itališką verandą, bizantiškas duris, graikiškas sienas... Pietus įsirašius pavalgiu mažuose darbininkų valgyklėse, kur, kaip įprasta Graikijoje, maistas teko užsisakyti, virtuvėje apžiūrėjus puodus. Vietiniai nuo manęs akių nenuleido, o aš vos galėjau sulaukyti šypsnį, atsiminus kitą valgyklą Makedonijoje, Kavalos mieste. Ten, man besikalbant su savo bendrakeleive, irgi lietuvaite, valgyklos kampe susėdė septyni ar aštuoni „nuolatiniai" spėliojo, kokios mudvi tautybės. Padavėjas siuvo pirmyn at-

gal per kambarį, kol pagaliau išdrįsus pasiteiravo, ar mes amerikietės. Ne, sakiau. Tai gal vokiečių? Irgi ne, atsakiau graikiškai. Esam lietuvaitės. Iš Lietuvos. Aaaa, iš Lietuvos... reikšmingai numykė jis ir grįžo prie savo bendrų. Na, na, klausinėjo anie, tai iš kur jūs? Iš Lietuvos, atsakė. Pakraipė, pakraipė galvas ir vis dėlto paklausė: O kur ta Lietuva? Mūsų šiekis paneikinau nužvelgė paklausiusius ir išdidžiai, užtikrintai atsėdė: O kur! Visi žino, kad... Afrikoj.

Šeštadienį aplankiau Hersonisą (Hersonisos). Tai irgi mažutis miestelis prie jūros — penki viešbučiai ir saują atminų krautuvėlių, kuriose pardavinėja pagal iškasenas padarytus molinius indus, figūreles, įvairius rankdarbius, audinius ir pigius plastikinius niekelius.

Sekmadienį, prieš atsiseikindama su Herakleonu, nudūmiai į knygyną apsi-rūpinti knygoms. Kol aš nedrasiai laužiau graikų kalbą aiškinau, kad noriu įsigyti graikų poezijos knygų, knygyno savininkas šypsojosi ir iša. Man baigus lementį savo klausimus, ne tik patarė kokias knygas pirkti, bet, nulekęs į kavinę, atnešė abiemis tirštos juodos kavos nykščio didumo puodukuose, padovanoto man poeto Rico „Epitafijas" ir įrašė nuosirdų linkėjimą, kad mūsų vaikai, kada nors susitiks, taip pat pasidalytų bent kavos puoduku, kaip kadaise jų tėvai vieną rudens popietę Herakleone. Pasiėnučiavom apie Lietuvą ir jos laisvės siekius, gyvenimą užsienyje, Graikijos vaidmenį žmonijos istorijoje, apie poeziją, kalbą, mokslą, politiką... Tai buvo retas graikas, kuriam nereikėjo aiškinti, kas ir kur ta Lietuva. Iš Kretos išsivežiau geriausius krašto ir jo gyventojų įspūdžius ir viltį netrukus vėl tenai apsilankyti.